

Bakkegøgeurt,
Neotinea ustulata,
fra Øland.

Foto: Kjeld Hansen

Om forfatteren

Kjeld Hansen er journalist fra Danmarks Journalisthøjskole. Han er en flittig debattør i naturdebatten og har udgivet en lang række bøger om natur og miljø – blandt andet *Det tabte land* fra 2008, som afdækker kampen om den danske natur og dens dramatiske forarmelse gennem de seneste 250 år og han modtog Dansk Forfatterforenings fagbogspris i 2008.

I 2017 udgav han bogen *Det store svigt*, der giver en minutøs gennemgang af den danske naturs udvikling og afvikling gennem de 100 år, hvor den skulle have været beskyttet af naturfredningsloven.

Senest har han oversat og bearbejdet Dave Goulsons bestseller *Den Tavse Klode*, der udkom maj 2023. Bogen giver en formidabel indsigt i insekternes forunderlige liv og betydning for alt andet liv på Jorden.

kjeld@baeredygtighed.dk

NATUR ER KULTUR

Det svundne er ingen drøm, men kan tjene som skabelonen for en strålende fremtid. Fortidens natur er ganske vist tabt for evigt, men vi kan genskabe en helt ny natur i fremtiden, hvis bare vi accepterer menneskets medvirken. Under bygmarken danser brushønsene stadig, men uden menneskets hjælp kommer der aldrig fest igen på dansepladserne.

Havørnens genkomst og genopretningen af den uregulerede Skjern Å demonstrerer med en vældig styrke, at alt kan tænkes i det yndige land, når selv det, ingen havde turde drømme om, allerede ER sket. Og der er kun tale om to af de velkendte eksempler.

Med lige så stor rimelighed kunne man vælge at fremhæve odde-rens fremgang i Jylland, tranens spektakulære comeback overalt og det utroligt rige fugle- og dyreliv, der er genopstået i Filsø nord for Varde, efter at den tørlagte sø kom i naturkyndige hænder i 2012. Eller de mere end 100 mindre og større

genetableringer af tørlagte søer og våde områder, som myndigheder og private har bekostet siden 1984. Og i Øresund springer makrelfamiliens ukronede konge atter – tunfisken er vendt tilbage til danske farvande.

Det store arbejde for at redde den lille irgrønne løvfrø kunne også

fortjene omtale; det er lykkedes så godt, at løvfrøen ikke længere behøver støtte fra en placering på Rødlisten!

Som modvægt til den dominerende forarmelse og ødelæggelse, der desværre er hovedtendensen i sagaen om den overgødskede og gennemsprøjtede danske natur, kan der lykkeligvis peges på en række vellykkede projekter, hvor naturen er genskabt. Derfor er det vigtigt at fremhæve, understrege og forstå, at den natur, vi betragter og beskriver i dag, ikke er NATUREN. Natur i dag er kultur, og kultur skabes af mennesket, på godt og på ondt. Deri ligger mulighederne – og nødvendigheden.

Professor Peder Agger, overvismanden fra Naturrådet, der nægtede at nedlægge sig selv under den store politiske massakre på råd og nævn i 2001, formulerede denne nødvendighed allerede i slutningen af forrige århundrede. I bogen *Dyrenes Danmark* fra 1989 skriver han:

»Men dybest set hænger natur og kultur for os uløseligt sammen. Kulturen og dens frembringelser kan betragtes som bearbejdet natur, hvad enten der er tale om tonerne fra en violin, eller fiskene der vender bugen i vejret i Kattegat. Når dette sidste sker, er det ikke bare naturen, men også os, altså samfundet, der er i krise. Det er et symptom på, at noget kører skævt, i den helhed vi er en del af.«

Det svundne er derfor ingen drøm, men skabelonen for en strålende fremtid. Under bygmarken danser brushønsene stadig, men uden menneskets hjælp kommer der aldrig fest på dansepladserne.

Glem aldrig, hvad der var engang, men se fremad

Den største fare er, at vi vænner os til, at naturen er det, vi netop ser i dag. At vi accepterer, at den natur, der er tilbage, forringes, uden at vi skulle kunne gøre noget ved det. Eller kører trætte i de deprimerende meldinger om iltsvind, fedtemøg og

politiske trepartsffilier, der vælter ud fra mediefabrikkerne. Er der ingen længere, der søger at holde fast i de svundne værdier, mister vi den nødvendige målestok for at vurdere skidt fra kanel. Den ødelagte natur bliver så at sige det normale. Denne risiko beskrives således af professor Kaj Sand-Jensen i bogen *Den sidste naturhistoriker* fra 2003:

»Er alle dyrene i et område allerede døde, er der jo ingen risiko for, at der kan ske noget alvorligt, som påkalder sig mediernes opmærksomhed. Når alle bunddyr er udryddet af iltsvind i farvandene omkring Fyn, vil alarmerne efterhånden stoppe, fordi vi dels vænner os til de årligt tilbagevendende iltsvindkatastrofer, og dels ikke oplever så mange døde dyr mere.«

Derfor er det overmåde vigtigt at fastholde erindringen om, hvad der var engang. Både i form af tørre tal og faktuel viden, men også i kunstnerens maleriske beskrivelser og fotografernes dokumentation. På fundamentet af deres skitser og fotos og videnskabens tabeller bygger vi jo fremtidens natur – eller genopfinder den, om man vil.

Og indsatsen er nødvendig. Beretningen om Danmarks naturhistorie har tragediens triste moltone, og på de store linjer gennemspilles det samme motiv om og om igen: Urfluglen gik tabt, eghjorten forsvandt, storken uddøde, orkideerne blev kvalt, og snart er der også bud efter brushønen, sortterneren og svalen, engblommen, klokkeblomsten og guldsmeden – ja, selv haren er så hårdt ramt af "udviklingen", at den har fået plads på den officielle liste over sårbare dyrearter.

Fedtemøg og solcelleparker breder sig i naturen

I den sidste tid er det blevet åbenbart for alle, hvad marinbiologerne forgæves havde advaret om i årtier – fjordene og havet omkring Danmark er døende. Bunddyr er borte, og flere og flere fiskearter flygter, mens fedtemøgets stinkende, sortbrune algebunker skyller

op langs mange danske kyster. Årsagen er det stadig mere udbredte iltsvind, og skurken kender vi alle: Landbruget.

Og på land hænger en næsten lige så tragisk afvikling af den natur, der trods alt har overlevet indtil nu. På grund af det skandaløse fravær af en fornuftig landsplanlægning smadres egn efter egn af de vanvittigt pladskrævende solcelleparker. I stedet for at beordre disse klimaanlæg lagt op på tagene af produktionsbygninger i landbrug og industri – sådan som de fornuftige tyskere ude i Friesland og andre egne af Schleswig-Holstein har gjort det i årtier – så allokeres nogle af landets bedste dyrkningsjorde – og naturområder – til disse tekniske anlæg. Som i et anfald af panisk angst for klimaforandringer, der uigenkaldeligt allerede er en realitet, og som Danmark bidrager uendeligt lidt til, skal altså også de sidste vådområder ofres. Til byggegrunde for vindmøller og solceller.

Samtidig med at vi genskaber nogle spektakulære naturmonumenter, bliver der stadig mindre almindelig natur. Prisen for de store projekter er høj, hvis landet uden for nationalparker og reservater lægges øde. Rent naturhistorisk kommer flere og flere mennesker til at gennemleve et helt dagligliv i en ørken af ingenting. Naturen bliver samlet i udflugtsmål, som vi kører til på en fridag; den er ikke længere en selvfølge omkring os til hverdag.

Ganske vist grønnes vores byer, vil nogle nok hævde. Åh, joh – ræven lusker rundt om natten i villakvartererne og er nu nået helt ind i hjertet af København, hvor tårnfalken bygger sin rede i byens rådhusårn, og hvilken natteravn af ornitologisk observans har ikke stået stille et kort sekund, fortryllet af husrødstjertens radiosender-støjsang i storbyens hjerte – men er det virkelig den natur, vi vil nøjes med?

Åh ja - evigt ejes kun det tabte.

Langt hovedparten af de danske skove er skabt af mennesker.
Foto: Irina Iriser, Unsplash

Lad nu naturen selv – eller hvad?

Drømmen om at vende tilbage til dengang naturen lå hen uberørt og kysk er kun en drøm. Og når naturgenopretning forsøges gennemført under kampråbet “Naturen ved udmærket, hvordan den skal passe på sig selv. Så hold fingrene væk”, forvandler drømmen sig nemt til et mareridt.

Velmenende biologer forfægter den ide, at bare menneskene og alt deres postyr fjernes fra landskabet, vil naturen af sig selv genskabe fordums glans og fylde arterne ind. Måske lige bortset fra tilsætning af nogle store “græssere”, som kan være alt fra Maren Malkeko over halvforvildede ponyer, vildsvin, kronstyr, elge og sågar elefanter.

Velmenende, ja – men skræmmende vildledende. Måske nok gælder naturens selvskabende evne for fuglene og andre letbevægelige artsgrupper, dog med den helt nødvendige forudsætning at vi ikke længere jager dem til død og udryddelse. Helt anderledes forholder det sig derimod med fundamentet for det hele: Plantelivet. Hvad der fremvokser af plantearter på arealer, der overlades i naturens vold, er i høj grad de trivielle ukrudtsarter,

som har magten på overgødskede og sprøjtede jorder. De vil myldre ind med deres mange frø, hvis ikke der gøres noget. For den, der vil se sandheden i øjnene, er evidensen at hente på de naturgenoprettede lavbundslande.

Man kunne hævde, at “Lad nu naturen selv”-bevægelsen, eller hvad vi skal kalde den, i virkeligheden vil betyde, at man lader de stærkeste vinde, selvom det betyder, at de små og svagere smadres. Selve argumentet, at vi ikke må forstyrre plantearternes “naturlige” udbredelse, kan ganske vist lyde sympatisk, men det er altså ganske virkelighedsfjernt. Den aktuelle udbredelse af de fleste plantearter er allerede fundamentalt forandret og under konstant kulturpåvirkning – på godt og på ondt.

I dag finder du for eksempel ikke én eneste dueblå Tvepibet Lobelie på Øerne, og sådan vil det fortsætte med at være, selvom vi får udlagt store uforstyrrede naturreservater og ændret den kulturforringede vandkvalitet, så de kemisk-fysiske forhold atter skaber levedygtige forhold for arten. Uden menneskets hjælp har lobelien ingen chancer for atter at nå frem til de gamle voksesteder på Øerne.

Eller tag den yndige Bakkegøgeurt. Engang blomstrede den lille sarte “krudtbrænder” i juni-juli på mindst 50 steder overalt i det ganske land, men i dag er den en yderst sjælden blomst på nogle få overdrev i Himmerland. Om nogen skal den hjælpes med høslæt og afbrænding og en smule afgræsning, og hvad ved jeg, hvis fremtidens børn skal kunne glædes over den. Hvis naturen selv får lov at bestemme, kommer den aldrig igen. Så gror det hele til i krat og skov.

Hvem skal bestemme udviklingen?

Accepterer man, at det hele er kultur, så indser man også straks, at ude i virkeligheden er miljøkampen for længst afløst af en kulturkamp. Hvilken kultur ønsker vi, og hvem skal bestemme, hvordan landskabet formes i fremtiden? Eller hvor ringe en livskvalitet er vi parat til at leve med? Ønsker vi svinenes tomme landskab med den grønne monoton af endeløse hvedemarker og de nyslåede baroners imiterede herregårde – eller vil vi fremelske det bedste af naturens brogede mangfoldighed i et dynamisk kulturlandskab med respekt for arven efter forfædrene og med nye fremtidsmål?

Sagt mere direkte: Skal de stadig færre jordejere fortsat have lov til

at forfølge deres private økonomiske interesser, eller skal de mange jordløse være med til at bestemme udviklingen?

Diskussionen er ikke ny, men konflikten mellem de to radikalt forskellige kultursyn stod næppe nogensinde skarpere end i dag, hvor der er så lidt land tilbage at strides om. Allerede for 95 år siden blev linjerne trukket markant op af den kulturradikale redaktør og alt-mulig-kritiker, Poul Henningsen. I en kronik den 2. juli 1928 i Politiken præsenterede han sit moderne nyttesyn på naturen:

»En Ko er Natur for et moderne By-menneske, og det er ikke, fordi Han er mere banal og overfladisk i sin Naturopfattelse end Naturforskeren, der jubler over at finde fyrretyve Sneglearter i en Skovl Mose-mudder (...) Med Beklagelse ser vi Storkene uddø, men Betingelserne for deres Liv i Danmark, de udrændede Marker, hverken kan eller vil vi skaffe dem (...) Ingen vil om tyve Aar være fattigere og derfor sukke over de tusind Insektarter, som forsvandt (...) Men sandt er det jo, at

det smerter os, hver gang Antallet af Dyre- og Plantearter forsvinder. Det er en naturlig Konservatisme over for Udviklingen, men hvor mange tønder Land af det overbefolkede Europa bør vi ofre for at bevare de sidste Lammegribbe (...) Er det ikke rimeligt, at med Menneskets bevidste Herredømme behøver jorden færre Arter.«

Ja, en kornmark er natur

I dag er den store kritiker fortid, og han bør selvfølgelig ikke dømmes med nutidens målestok, selvom han tog så grueligt fejl. Overraskende er det alligevel, at Poul Henningsen ikke kunne se, hvor lidt datidens naturfredningsforkæmpere egentlig bad om: Man ønskede blot at bevare en restbrøkdæl af den tidligere så vidt udbredte jyske hede. Som i dag handlede naturfredning dengang slet ikke om at stoppe udviklingen, men Poul Henningsen var blind for alle proportioner, når det gjaldt naturfredning. Han valgte at fremføre sin kritik i fundamentalistens alt-eller-intet sprog.

Provokerende, men også præget af Henningsens manglende indsigt i

naturens nødvendighed. Den undskyldning har ingen gyldighed i dag, hvor selv børnehavebørn har en fin fornemmelse for bæredygtighed og biodiversitet. Derfor udløste det også et fuldt berettiget ramaskrig, da landets mest udygtige miljøministre nogensinde udtalte – knap to måneder efter sin tiltræden i foråret 2016 – til citat i en TV-debat: *»Ja, en kornmark er natur for mig.«* Hvilket straks fik Enhedslistens daværende miljøordfører Maria Remert Gjerding til at reagere: *»Det er simpelthen et absurd udsagn, at en kornmark eller en majsmark skulle være natur. Det er en biologisk ørken.«*

Absurd udtalelse, ja – men forkert? Næppe. Teologen Esben Lunde Larsen var landmandssøn fra Vestjylland, så for ham var natur lig landbrugskultur. På samme måde som en flæskestegssandwich med friturestegte pommes frites også er mad for nogle, mens den servering næppe kan kaldes et gourmetmåltid for os andre.

Natur er kultur – ja, men der er forskel på skidt og kanel. ■

Videre læsning:
Dave Goulson: Den tavse klode – Sådan forhindrer vi insekternes undergang. Oversat af: Kjeld Hansen, 2023. Gads Forlag.

Kaj Sand-Jensen & Jens Christian Schou: Fra bakterier til blomsterflor – Plantelivets opståen og udvikling fra urtid til nutid. 2024. Gads Forlag.

Kaj Sand-Jensen & Jens Christian Schou: Danmarks biodiversitet - Før, nu og i morgen. 2022. Gads Forlag.

Kjeld Hansen: Det store svigt. Beretningen om hundrede års naturfredning i Danmark. 2017. Gads Forlag.

Podcast:
Lad naturen passe sig selv. ScienceStories www.sciencestories.dk/da/artikler/rerun-lad-naturen-passe-sig-selv

Læs Naturvidenskabelig Bachelor

Fordyb dig i medicinal biologi, molekylær biologi, matematik, fysik, kemi eller miljøbiologi. Du kan f.eks. arbejde med at undersøge miljøskadelige stoffer i havet, bedre diagnosticering og behandling af sygdomme, antibiotikaresistente bakterier, plastforurening eller måske er du bare nysgerrig på hvordan man udvikler nye naturvidenskabelige metoder og teorier?

RUC
Roskilde Universitet

Arbejd på tværs af naturvidenskabelige felter.

Arbejd med topforskere i moderne laboratorier.

Uddannelsen kan tages på både dansk og på engelsk, hvor studiemiljøet er mere internationalt.

Læs mere her:

